

Jubilejní almanach Jednoty čs. matematiků a fyziků 1862–1987

Libor Pátý

Nová medaile JČSMF

In: Libor Pátý (editor): Jubilejní almanach Jednoty čs. matematiků a fyziků 1862–1987. Sestavil Libor Pátý k sto dvacátému pátému výročí Jednoty. (Czech). Praha: Jednota čs. matematiků a fyziků, 1987. pp. 197–201.

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/401941>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

NOVÁ MEDAILE JČSMF

Libor Pátý

Již ke svému stému výročí (1962) dala Jednota razit své první medaile ve dvojnásobném provedení („stříbrná“ a „bronzová“). Jejím autorem byl akad. sochař *Jan Nušl*, který jako syn profesora Karlovy univerzity dr. Františka Nušla měl k Jednotě živý vztah a snad také proto dokázal tak zdařile medailérsky vyjádřit její poslání. Na aversu medaile je opis názvu Jednoty, letopočty 1862—1962 a tradiční znak Jednoty — JČMF v kruhu — vytvořený v třicátých letech národním umělcem *Cyrilem Boudou* (1901—1984). Na reversu medaile z pozadí konstruktivisticky pojatých obytných domů, průmyslových budov a stavení vystupuje prostorová kubická mřížka symbolizující myšlenku nápisu „*Matematika a fyzika základem rozvoje techniky*“. Medaile má průměr 60 mm a tloušťku 3 mm. Medaile byla od jubilejního roku 1962 až do poslední doby udílena čestným členům (stříbrná), zasloužilým členům (bronzová) a též jako cena za vědeckou, resp. pedagogickou práci zpravidla vždy u příležitosti sjezdů Jednoty. Dále byla udělována význačným hostům Jednoty ze zahraničí a domácím osobnostem, které se zasloužily o rozvoj Jednoty a o vědní obory jí pěstované.

K 125. výročí (1987) vydala Jednota novou (druhou) medaili, opět ve dvojnásobném provedení. Jejím autorem je akad. sochař *Zdeněk Kolářský*, přední československý medailér. Tato medaile má průměr 80 mm; je masivní (průměrná tloušťka 9 mm) a reliéfy na ní jsou proto hluboce plastické. Avers medaile má v levé části jako symbol času část astrolábu pražského orloje. Z jeho pravé části vystupují bratislavská Michalská věž a astronomická věž pražského Klementina. Obě věže stojí bok po boku ve stejné výšce a ve stejném provedení. Symbolizují tím rovnoprávné postavení obou národů v Jednotě. Přes věže pokračují v náznaku kruhové linie astrolábu a naznačují tím jednotu prostoru a času. V podnoží Klementinské věže je historická budova bratislavské „*Academia Istropolitana*“. Z části ji překrývá — stejně jako část Klementinské věže — kruhový štít se znakem Jednoty C. Boudy, v němž jsou místo písmene Č písmena

ČS, aby jimi byl lépe vyjádřen název Jednoty jako Jednoty československých matematiků a fyziků. V dolní části aversu je umístěn letopočet založení Jednoty — 1862. V pravém horním rohu je v pozadí jižní průčelí pražského Karolina; nad ním je silueta Svatovítského dómu s královským palácem. Mezi vrcholky věží Michalské a Klementinské je obrys bratislavského hradu. Na části obvodu aversu, té v níž jsou seskupeny architektonické symboly vysokých učení, Čech, Slovenska, Prahy a Bratislavy a znak Jednoty, je opis „*Jednota československých matematiků a fyziků*“. Drobným písmem je v části astrolábu jméno autorovo.

Revers medaile má v levé části opět jako symbol času část astrolábu pražského orloje v téže velikosti a provedení jako na aversu. Obvod medaile vymezený astrolábem má nápis „*Non fasces nec opes sola artis scepra perenn*“ (poslední slovo je zkráceno a zastupuje „perennant“). Jde o citát z Horatia převzatý z náhrobku Tychona Brahe v pražském chrámu P. Marie před Týnem (překlad: „Ani moc, ani majetek, pouze vláda věd a umění přetrvá“). Pravá část reversu nese portréty čtyř významných historických osobností české a slovenské exaktní přírodovědy. V horní části je v pozici en face *Tadeáš Hájek z Hájku*, významný astronom a lékař 16. století, se symbolem předmětu jeho bádání — novy v souhvězdí Kasiopeje. Vpravo, níže než Hájkův, je portrét *Marka Marci z Kronlandu*, lékaře a fyzika, v pozici částečného en face s náznakem duhy, jejíž výklad podal jako předchůdce Newtonův v 17. století. Vlevo od předešlého je profil *Bernarda Bolzana*, vynikajícího pražského matematika, který mimo jiné přispěl k zpřesnění základních pojmů matematické analýzy a teorie množin. Vlevo od jeho portrétu je několik matematických symbolů v Bolzanově charakteristickém zápisu. Čtvrtý portrét, který zčásti překrývá předešlé dva, je portrét *J. M. Petzvala* (en face), rodáka ze Spišskéj Belej a profesora matematiky na pešťské a pak vídeňské univerzitě, který se proslavil zejména výpočty složených objektivů. Vpravo od portrétu je při okraji medaile část vztahu řešícího výpočet objektivu. Části portrétu Hájka a Petzvala a celý Bolzanův pronikají do astrolábu a překrývají jej. Při dolním okraji reversu je drobná autorova iniciála a zkrácený letopočet autorovy práce — 84. Bronzová i stříbrná varianta medaile jsou povrchově upraveny patinováním zvyšujícím plastičnost medaile. U stříbrné medaile

(postříbřené) je sluneční disk orloje proleštěním zbaven stříbrné vrstvy a má proto zlatě bronzovou barvu. Určení medaile je analogické jako u medaile z roku 1962.

Podrobnější údaje o osobnostech a motivech užitých na medaili:

Pražský orloj – z roku 1410, dílo hodináře Mikuláše z Kadaně a profesora matematiky a astronomie Karlovy univerzity Jana Ondřejova zvaného Šindel. V souladu s tehdejší dobou bylo účelem orloje nejenom udávat čas, ale též polohy hlavních těles oblohy. K tomu slouží na orloji astroláb (vlastně průsvitkový nomogram). Pražský orloj byl v minulém století vyzdoben J. Mánesem a po těžkém poškození v roce 1945 restaurován a znovu vybaven figurkami apoštolů, dílem V. Suchardy [1].

Michalská věž, pozůstatek bratislavského opevnění. Její existenci dokládají písemné prameny z roku 1341, se stavbou se započalo zřejmě již koncem 13. století, kdy Bratislava dostala městský statut a právo zříditi opevnění. Stejně jako další tři brány, jež se však nedochovaly, měla původně hranolový tvar se střílnami a průjezdem v přízemí. V 15. století doplněna předbraním (tzv. barbakanem). V roce 1529 bylo započato s osmibokou nástavbou na obranu proti Turkům. V roce 1512 na věži umístěna deska se třemi erby: jagelonským, zemským uherským a městským bratislavským. V 18. století opatřena barokní helmici s měděnou sochou sv. Michala [2].

Klementinská astronomická věž, součást rozsáhlého komplexu budov, budovaného jezuitským řádem od 16. století. Věž vystavěna v r. 1722 pro hvězdárnu. Na ní konána astronomická pozorování ještě v druhé polovině minulého století. Sloužila též k meteorologickým a geofyzikálním měřením [3].

Karolinum, původně Collegium Carolinum, kolej Karlova, založená Karlem IV. v roce 1366 při pražské univerzitě, přenesená v roce 1386 do domu nově přestavěného z původních několika menších domů bohatým mincmistrem Janem Rotlevem a získaného od Rotlevova syna Václavem IV. pro kolej Karlovu. Od té doby nese tato budova název Karolinum. Je historickým jádrem Karlovy univerzity. V 18. století přestavěno M. Kaňkou, zachovány přízemní klenuté místnosti, velká aula a arkýř s kaplí sv. Kosmy a Damiána. Nově rekonstruováno arch. J. Frágnerem společně s okolními budovami a vytvořeno nynější centrum Karlovy univerzity [4].

Academia Istropolitana je komplexem budov (č. 3 dnešní Jiráskovy ulice v Bratislavě), v nichž byla umístěna „Academia Istropolitana“ založená z podnětu ostříhomského arcibiskupa Jana Vitěza ze Sredny králem Matyášem Korvínem. Po schválení papežem Pavlem II. začala svou činnost v roce 1467. Academia byla úzce spjata s panovníkem a brzy po jeho smrti zanikla. Původní komplex univerzity tvořila královská kurie, část proboštské budovy a další domy. V 16. století zde byla mincovna. V části budovy jsou dva metry silné zdi svědčící o existenci obranné věže (14. století). Budova byla mnohokrát upravována

a opatřena hranolovým renesančním arkýřem a kvádřovanou fasádou. Po pečlivé rekonstrukci je zde nyní umístěna Vysoká škola múzických umění. Academia Istropolitana byla nejstarší uherskou univerzitou i když s velmi omezenou dobou trvání [5].

Tadeáš Hájek z Hájku (asi 1525–1600), český přírodovědec, astronom, matematik a osobní lékař Ferdinanda I., Maxmiliána II. a Rudolfa II. Věnoval se studiu komet a nové hvězdě objevivší se za jeho života v souhvězdí Kasiopeje. Ve studiu této novy hledal argumenty proti tradičnímu aristotelsko-scholastickému výkladu vesmíru. Zasloužil se o povolání Tychona Brahe do Prahy [6].

Jan Marcus Marci z Kronlandu (1595–1667), rodák z Lanškrounu, český přírodovědec, profesor Karlovy univerzity, zemský fyzik a osobní lékař císaře Ferdinanda III. Zabýval se úspěšně rázem pružných koulí a zejména pak disperzí světla a vysvětlil jako první vznik duhy [7].

Bernardo Bolzano (1781–1848), filozof, matematik, logik a teolog. Byl profesorem pražské univerzity. Položil základy matematické logice, analýze a teorii množin. Za své pokrokové názory byl zbaven profesury a žil mimo Prahu v ústraní [8].

Josef Maxmilián Petzval (1807–1891), slovenský matematik a fyzik, profesor na budapeštské a později vídeňské univerzitě. Zabýval se diferenciálním počtem a fyzikální optikou. S úspěchem provedl jako první výpočet složeného objektivu (Petzvalův objektiv). Byl jmenován čestným členem Jednoty v roce 1874 [9].

Zdeněk Kolářský (1931 v Kostelci n. Orl.), zasl. umělec, studoval průmyslovou školu sklářskou v Žel. Brodě a Vysokou školu uměleckoprůmyslovou v Praze (1951–56). Od roku 1960 se zabývá medailovou tvorbou a tvorbou mincovních ražeb. Z posledních ražeb to jsou především čs. dukáty (Karel IV., pěti- a desetidukát), 500 Kčs Národní divadlo a 100 Kčs Jan Neruda. Z medailérské tvorby jsou nejzávažnější: Karel a Josef Čapkové (1983), M. Koperník (1984), Vysoké učení technické (1982), Rok české hudby (1983), Petr Parléř (1982). Je autorem řady pamětních desek, insignie matematicko-fyzikální fakulty UK – děkanského žezla, ozdobného řetězu kolem Myslbekovy sochy sv. Václava na Václavském náměstí a emblémového portiku Nové scény Národního divadla.

LITERATURA

- [1] Horský Z.: Pražský orloj. Panorama, Praha, v tisku
- [2] Ševčíková Z., Obuchová V.: Michalská věž. Příroda, Bratislava 1984
- [3] Sajic Jan: Pokladnice věků (Klementinum a univerzitní knihovna). Nár. a univ. knihovna, Praha 1948
- [4] Kubiček A., Petráňová J., Petráň J.: Karolinum a historické koleje univerzity Karlovy v Praze. SNKLU, Praha 1961
- [5] Vlastivedný sprievodca pre h. m. SSR Bratislava. Obzor, Bratislava 1976

- [6] Horský Z.: Doslov k vydání Hájkova spisu „Dialexis“. Cimelia Bohemica, Pragopress, Praha 1967
- [7] Smolka J.: Marcus Marci in Dějiny exaktních věd v českých zemích. NČSAV, Praha 1961, str. 77–82
- [8] Jarník V.: B. Bolzano a základy matematické analýzy. JČSMF, Praha 1981
- [9] Jednota slov. matematikov a fyzikov (vznik — poslanie — činnosť). JČSMF, Praha 1985